

Atuqpa Wilapankuna
Quechua de Margos – Yarowilca – Lauricocha,
Huánuco

© 2018 Asociación Cristiana JAWCA
Pasaje San Mateo, Lote 05
La Esperanza - Amarilis
Huánuco - Perú - 2021

Con la colaboración del Instituto Lingüístico de Verano
Ortografía conforme a la Resolución Ministerial No 1218-85-ED

Atuqwan Buurru

El burro con el zorro

Huk hunaqshi pampachaw qiwata mikur huk buurru kaykarqan. Tsaychaw kaykaptinshi huk atuq tsayman chayarqan. Chayaykurshi buurruta kaynaw nirqan: —¿Imanawlataq kaykanki, ata rinri cumpaa?

Tsaynaw tapuptinshi buurru nirqan: —Harata mikunaapaq pirqata saltashqaachawmi wallanka kashata haruykushqaa, cumpaa. Tsaywanmi puriytapis mana kamaapakuutsu.

Tsaynaw wilaparkurshi buurrupis atuqta kaynaw nir tapurqan: —Qamqa ¿imanawlataq kaykanki, chakcha rinri cumpaa atuq?

Tsaynaw niptinshi atuqqa nirqan: —Imatapis mikunaapaq mana tarirmi pasaypa yarqashqa puriykaa, cumpaa. Uyshalapis walpalapis kaptikiqa qamta maynami mikuriimanna, cumpaa.

Tsawraqa buurru kaynaw nirqan: —Tayta kashu sinqa atuq, mikanaypitaqa awantakushwanmi. Kay nanaytami itsanqa pipis mana awantanmantsu. ¿Manatsuraq kay qipa chakiipita kashata hurqapaykamankiman? Qampaqqa piimaypis parlan ali doctor kashqaykitami. Tsaynaw kaykarqa chakiichaw kaykaq kashata hurqapaykalaamay ari.

Buurru tsaynaw alabaptinshi atuqqa kushikur kaynaw nirqan: —Lapan atuq mayiikunapitapis nuqaqa mas yachaq doctormi kaykaa.

Nirkurnashi atuqqa lulapaykashqanta mana tantiyakuypa buurrupa chakinta huqarkur kashata ashtipaanapaq ashipaykarqan. Tsaynaw ashipaykaptinshi buurruqa shumaq asirtaykur lapan kalpanwan shimichaw haytaykurqan lapan kirunpis yarquppaq. Tsaynaw haytaykuptinshi atuqqa wikapakayparaq pampaman tunirqan nawinpis tikrakaqpaq.

Tsaynaw haytariykurshi buurruqa sikinta hita hitarkur “¡Haachin, haachin, haachin!” nir aywakurqan. Atunashi wanuyta nakar tsaychaw quchpaykar queedakurqan.

Yachatsikuy: Pipis alabashuptiki ama lapantaqa criyiytsu.

Atuqwan Saapu

El sapo con el zorro

Huk tutashi tsaka tsakala yarqanashqa atuq uysha malwa suwakuq aywarqan. Tash tashyayla aywaykaptinshi huk saapu junaqaapakushqa lashtaykachaykaanaq naanichaw.

Tsayshi atuqqa kaynaw nirqan: —¿Imatataq qam purikunaachaw ashiykanki?

Tsaynaw niptinshi saapu kaynaw nirqan: —Nuqaqa wayiipami aywakuykaa. ¿Qamta ofiendipaaku imami?

Niptinshi atuqqa fiyupa rabyakushpan kaynaw nirqan: —Qamqa contestaykamankiraq, ¿aw? Lutskarpi lutskariykushaykimi o kachurpis kachuriykushaykimi ichiksanayla pachasapa lashtaykachaykaqta.

Tsaynaw niptinshi saapupis rabyakushpan kaynaw nirqan: —¿Acaasu qamta hatunkaray kashu sinqa, chakcha rinri, waska chupa, uysha suwa kaptikitsuraq mantsakushayki? Ali choolu kaptikiqa maa, huk hunaq apuestapaq yalinakushun San Cristobal puntaman.

Tsaynaw niptinshi atuqqa masraq rabyakurqan: —Yalinakuytapis almitinkiraq, ¿aw? —nishpan.

Tsayshi huk domingu yalinakaarinanapaq diyata hitapaanakurqan. Nirkurqa wayinkunapashi aywakaarirqan.

Tsay hitapashqan hunaq chaaramuptin atuqqa tsaka tsakala kushishqa aywarqan saaputa yaliyta yarpashpan. Tsaynaw yarpashqan cuestanpa mas ali coorriq karshi.

Saapupis manashi upatsu karqan. Lapan saapu mayinkunawanshi wilanakaarirqan tsay hunaq yanapanakunapq. Tsayshi rumi sikanman pakakuypa witsan witsan churanakaarirqan puntayaq.

Yalinakuyta qalaykunapqqa kikin hitapaanakuq saapushi shuyaraykarqan. Tsayshi yalinakuyta qalaykur coorriyqashqanchaw atuq qayakurqan “;Shaapuu!” nir. Tsaynaw qayakuptinshi paypita mas hana laadunchawna saapuqa “;tuq, tuq!” nir contestamurqan.

Tsawraqa atuq masraqshi coorriqan cuestanpa. Pulan cuestachawnashi yapay “;Shaapuu!” nir qayakurqan. Tsaynaw qayakuptinshi paypita mas hana laadunchawna saapuqa “;tuq, tuq!” nir contestamurqan.

Tsayta wiyaykurshi atuq kaynaw nirqan: “;Manachu coorriyta atipaa yaliykamaananpaqqa?” Tsaynaw nirshi masraq coorriqan atuqqa.

Puntaman chayanapq aliraq pishiykaptinshi yapay “Shaapuu” nirqan. Tsawraqa saapu puntachawnashi “;tuq, tuq!” nimurqan.

Tsayshi atuqqa “;O callaaju! ;Yaliykamanchi imachi?” nir qallun aqtukashqa coorriyqashqalanchaw beetaypa wanurqan.

Yachatsikuy: Mana pueediqkunataqa ama manakaqman churashuntsu. Capazchari kikintsitapis tikrapamashwan.

Atuqwan Waychaw

El huaychau con el zorro

Unayshi karqan takshala shimiyuq huk atuq. Huk kutishi puriyqashqanchaw rikarqan yuura hananchaw waychaw cantaykaqta. Tsayshi yarpachakurqan: “;Imanawparaq taqay waychawqa tsayhinanpa kuyaylapaq cantan?”

Tsaynaw yarpachakuyqashqanchawshi atuqqa waychawta kaynaw nirqan: —Amiigu waychaw, kuyayyylapaqchaq qam cantaykunki.

;Manachuraq tupshikita raatula mañaykamankiman nuqapis cantarkunaapaq?

Tsaynaw niptinshi waychawqa kaynaw nirqan: —Manami pitapis tupshiitaqa manaatsu, tayta.

Tsaynaw niykaptinpi atuqqa masraqshi —;Ama fiyu kaykulaytsu, tayta waychaw! ;Raatula manaykamay, aaarii! —nir ruwakurqan.

Tsaynaw pasaypa ruwakuptinshi waychawqa kaynaw nirqan: —Nuqapapis unayqa qampanaw liki aywashqami tupshii karqan. Tsaynaw kaykaptiimi awilaa hirapaamashqa. Tsaypita patsami kananqa kushishqa cantar purikuu. Amiigu atuq, qampis nuqanaw cantar puriykunaykipaq shimikita hiratsikuy.

Tsaynaw niptinpi atuqqa masraqshi nirqan: —Amiigu waychaw, ama fiyu kaykulaytsu. Nuqapis cantarkunaapaq raatula tupshikita manarkamay.

Tsaynaw ruwakuptinshi waychawqa tupshinta manaykurqan. Manaykuptinnashi puntaman aywaykur cantayta qalaykurqan. Atska kuti cantariptinna waychawqa nirqan: —Amiigu atuq ;Atska kutinami tukashqanki! ;Tupshiita kutitsimayna!

Tsaynaw niptinshi atuqqa nirqan: —;Kananqa tupshikita mananami kutitsishaykinatsu! ;Mikunaata mana munarqa upaalala mana rabyatsimaylapa aywakuy!

Tsawraqa waychaw nirqan: —Tupshiita mana kutitsimaptikiqa manami imaypis aywakushaqtsu. Alaapami qamqa mana hamatsiylapa tupshiiwan tukanki. Tsaynawla tukarqa perditsinkipaqmi.

Tsaynaw niptinpi atuqqa mana mayaq tukuylapashi tukarqan uywakuna mayananpaq. Tsaynaw tukaptinshi tukashqanta mayar lapan uywakuna shuntakaykur qatswayta qalaykurqan.

Tsayshi atuqqa lapan uywakuna kushishqa qatswaptin kushikushpan kikinpa shimintana hiratsikurqan. Nirkurshi kikinpa shimin ali tukaptinna waychawtaqa tupshinta kutiykatsirqanna.

Kutiykatsirnashi ancha anchaykur tukaptin uywakuna kushishqa qatswarqan. Tsayshi uywakunaqa asinaylapaq sharkur tunir tsanka tsanka qatswaptin atuqqa wanuyparaq asikuriykurqan. Tsaynaw asikuptinshi shiminqa liwkikaakurqan.

Tsaynaw liwkikaakuptinshi atuqqa pasaypa pinqakur kaynaw nirqan: —;Callaaaaju! Qamkunachaq juchayuq kanki shimii liwkikaakunapq. ;Kananqaa! ;Imawanraq tukapakur purishaq?

Tsaynaw nirshi atuqqa pasaypa rabyashqa aywakurqan. Tsaypita patsashi atuqqa uywakunata suwakularna purikun.

Yachatsikuy: Wamaqlanta imatapis tariykur ama runa tukunkitsu. Tsaynaw runa tukushqa puriykaptiki ushakaakuptinqa pinqakushqami purinkipaq.

Atuqwan Ukush

El ratón con el zorro

Unayshi huk runa atska harata mururqan. Tsayshi haran tsuqluna kaptin waray waray ukushqa suwapayta qalaykurqan. Tsaynaw suwapaptinshi runaqa huk tsakay trampata churarqan haran suwaqta tsarinanpaq. Tsay trampashi huk tsakayqa hara suwaq ukushta tsarirqan. Trampa tsariykuptinshi “Ay mamay, ay taytay, ¿imapaqraq shamurqaapis?” nir waqarqan.

Tsaynaw waqaykaptinshi huk atuq tsayman chayarqan. Tsayshi kaynaw nirqan: —¿Imanirtaq qam tsaychaw ushturaykanki? ¿Manaku tsaychaw ushturashpayki lakikunki?

Tsaynaw niptinshi ukushqa nirqan: —¿Imanirtaq nuqa lakishqa kaykaaman hipash tsurinwan casaratsimaanapaq kaykaptinqa? Casaratsishayki niykaamaptinpis casarayta mana munarmi yarpachakuykaa pilapis nuqapa trukaa tsay hipashwan casarakunanpaq.

Tsayshi atuq kaynaw nirqan: —¿Callaaju! Qam mana munaptikiqa nuqata chay hipash churinwan casaraykachimaachun.

Tsaynaw niptinshi ukushqa nirqan: —Tsawraqa nuqapa trukaa tsay hipashwan casarakuyta munarqa kay trampaman yaykamuy, ari.

Tsawraqa niptinshi atuqqa: —Hipashpa papaanin chayamuptin imaptin perdiykaa imaaman —nir hukla ukushta hurquriykur kikin tsay trampaman yaykukuykurqan. Trampapita hurquriykuptinshi ukushqa chupanpis waskaypa waskaptin kushishqa aywakurqan.

Tsay trampachaw kaykaqta tariykurshi harapa dueeñunqa atuqta kunkapita waskawan watarqan. Wayinman chayaykatsirnashi nirqan: —Kay kashu sinqa, chakcha rinri atuq chari haraata waray waray suwapaamarqan. ¿Kananmi itsanqa juiciunta hurqushaq!

Tsaynaw nirshi atuqta huknin huknin pasaypa wirupaakurqan. Tsaynaw wiruptinshi atuqqa kaynaw nirqan: —¿Ama chaynawqa wirumaychu churikiwan casarayta munaykaptiqa, papaa!

Tsaynaw niptinshi runaqa lapan aylunkunawan juntakaykur casarakuy munaq waska chupataqa pasaypa wirukuykaarirqan. Tsaynaw wiruptinshi atuqqa ruwakurqan kaynaw nir: —¿Ama ari chaynawqa wirumaychu hipash churikiwan casarakushaqmi niykaptiqa!

Tsaynaw niptinshi pasaypa rabyashpan wakpita kaypita masraq wirupaakurqan. Tsaynaw wiruptinshi atuqqa: —Kananqa wanutsimanqa chari —nir qishpikuyta munarqan. Tsaynaw qishpiyta munarpis manashi pueedirqantsu. Tsaypita pasaypa atipakuykashqanchawshi qishpikurqan. Itsanqa pasaypa wirushqa karshi hapaytapis mana atiparqantsu. Hinapapis wishtuylapashi qishpir aywakurqan. Tsay wirushqanwanshi huk killa qishyar machayninchaw hitaraakurqan.

Yachatsikuy: Runakuna nishqankunata lutalaqa ama chaskipaashuntsu.

Atuqpa Wawankunata Wachwa Watyatsishqan

El ganso andino hace pachamanca de las crias del zorro

Unayshi huk atuq puriykarqan qucha kuchunkunapa. Tsaynaw puriykashqanchawshi tinkurqan wawankuna pushashqa puriykaq wachwawan. Paykunashi kuyaylapaq puka chakila kapaakurqan. Tsay chakita rikaykurshi munapashpan atuqqa kaynaw nirqan: — ¿Achallaw! ¿Wawaykikunapa chakinkunaga kuyaylapaqchaq!

Tsaynaw niptinshi wachwaqa nirqan: —Tsaynaw puka chaki kananpaqqa itilaraq kaykaptinmi wawaakunata watyarqaa. Tsaynawpami paykunaqa puka chaki kapaakun.

Tsaynaw niptinshi atuqqa nirqan: —Watyara yachaykarqa nuqapis wawaakunata watyanaapaq yachaykatsilaamay.

Niptinshi wachwaqa nirqan: —Munaptikiqa yachatsinaapaq hornuta hukla pirqashun.

Hornuta pirqarkurnashi pasaypa pukayashqanyaq waritsipaakurqan. Nirkurnashi wachwaqa kaynaw nirqan atuqta: —Kananqa wawaykikunata hukla pushamuy watanantsipaq.

Tsaynaw niptinshi atuqqa hukla aywarqan machayninman wawankunata pushamunanpaq. Pusharkamuptinnashi wachwa kaynaw nirqan: —Wawaakunanaw kuyaylapaq puka chaki kananpaq wawaykikunatapis waritsishqantsi hornuman qaykushun.

Tsaynaw niptinshi qaparpaykaqta atuqqa wawankunata pamparqan. Lapanta pamparkuptinnashi wachwaqa nirqan: —Kaychaw watyata taapashqaykiyaq nuqa aywaa quchapa wawaakunata armatsimunaapaq.

Nirkurnashi wawankunata pushakurkur aywarqan qucha kaqman. Quchachaw may hoora karkurnashi wawankunata tsaychaw kachaykular wachwaqa aywarqan watyata hurqunanpaq. Chayaykurnashi atuqta kaynaw nirqan: —Watyata hurqunantsipaq alinami kanqa.

Tsaynaw nirshi watyata kichayta qalaykurqan. Watyata kicharinanpaqshi atuqqa wawankunaqa qarway qarway rupashqa kaykarqan. Tsaynaw kaykaqta rikaykurshi atuqqa wawankunapaq makinta chuqpakurkur waqarqan.

Tsaynaw waqashqanyaqshi wachwaqa hukla paarir aywakurqan qucha chawpinman. Tsaypitashi kushipashpan asipaamurqan lulapar tsaynaw ruratsishqanpita. Tsaynaw asipaamuptinshi pasaypa rabyashpan atuqqa nirqan: —¿Wawaakunata tsaynaw rurarkatsimarraqu asipaykaamanki?

Tsaynaw nirshi quchaman aywaykur atuqqa yakuta laqwayta qalaykurqan kaynaw nir: —¿Kananqa manami gustuykiwanqa kachaykushaykichu kashpi chanka wachwa!

Tsayshi yakuta laqwayta mana atipar atuq mayinkunata qayakurqan yakuta laqwaashinanpaq. Atuqkuna chayaykuptinshi kaynaw nirqan: —¿Taqay kashpi chanka wachwami lulapaamashpan wawaakunata watyatsimashqa!

Tsaynaw qayakuptin mas atuqkuna juntakaamuptinshi wachwaqa mas asipaamurqan “¿Wajayyy!” nishpan. Tsaynaw asipaptinshi atuqkunaqa: —¿Pitaq payqa tsaynaw asipaamaananchipaqa? —nir lapan yakuta laqwayta qalaykurqan tsakitsiyta yarpashpan. Tsaynaw lapan laqwaykaptilanshi hukninpa hukninpa pachan pashtarqan. Tsaynawpashi tsayman aywaq atuqkuna lapan wanurqan.

Yachatsikuy: Kuyaylapaq kayta munar ama imatapis lutalaqa ruraytsu.

Waska Shuntaq Buurru

El burro que recogió las sogas

Unayshi huk runa yantakuq aywarqan atska buurrunkunawan. Tsayshi yantata liyananpaq atska waskakunata aparqan. Yantakuykaptinshi fiyupa loocu tamyá qalakuykurqan. Tsayshi yantata tsiqtashqan kaqchaw waskankunata kachariykur aywarqan huk machayman lantukunanpaq. Tsaychaw lantukuykaptinshi patsapis tsakaytana qalaykurqan. Tsayshi hinalanchawna patsakurqan.

Patsa wararkuptinnashi tsiqtashqan kaqman kutirqan yantanta cargakunanpaq. Tsayshi waskankunata watukunanpaqqa manana karqannatsu. Tsawraqa ima ruraytapis mana kamaapakur pasaypa lakishqa wakpa kaypa waskanta ashir purirqan. Tsaynaw puriykaptinshi buurrunqa nirqan: —¿Imanirtaq pasaypa lakishqa kaykanki?

Tsaynaw niptinshi dueñun kaynaw nirqan: —Yantata tsiqtashqaachaw waskaakunata kachaykushqaata ¿piraq apakushqa? Imanaw ashirpis manami tariitsu. Kananqa ¿imawanraq yantata apanaapaq liyakushaq?

Tsaynaw niptinshi buurru kaynaw nirqan: —Ama lakikuytsu waskaykikunapaq. Munaptikiqa nuqa taripaamushayki. Itsanqa waskaykikunata taripaamunaata munarqa huk arrooba kachita qaramay.

Tsaynaw niptinshi dueñunqa nirqan: —¿Imanawparaq tarimunkiman waskaakunataqa?

Tsaynaw niptinshi buurru kaynaw nirqan: —Nishqaanaw kachita qaramaptikiqa nuqami imanawpapis tarimushaqaq.

Tsaynaw niptinshi dueeñunqa kushishqa kaynaw nirqan: —Waskaakunata tariapaamaanaykipaq kaptinqa hukla arrooba kachita qarashayki. Nirkur waskaakunata chayatsimuptikiqa arroobapita maslatami kachita qarashaykipaq.

Tsaynaw nirshi buurrutaqa arrooba kachita qararqan. Tsayshi buurrutaqa kachita mikukurkur aywarqan chunyaq hirkaman. Tsay hirkaman chayaykurshi hitakakuykurqan wanuq tukushpan. Hitaraykaptin maylantashashi huk atuq tsayman yurirkurqan.

Tsay buurru wanushqa kashqanta o punukashqa kashqanta musyayta munarshi mishi haruylapa yaykurqan. Buurruta muskipaptin mana kuyukuptinshi sinqanta, chupanta, rinrinta, mama chankanta kaniparkurqan. Tsaynaw kanipaptinpis buurrutaqa manashi kuyukurqantsu.

Tsaynaw mana kuyukuptinshi atuqqa kushishqa atuq mayinkunata qayakurqan kaynaw nir: — ¡Kaychawmi hatunkaray wira buurru wanushqa hitaraykan! ¡Washkaykiwan washkaykiwan shapaakamuy, yayakuna!

Tsaynaw qayakushqanta mayarshi atuq mayinkunaqa maytsaypitapis waskankunawan waskankunawan juntakaamurqan. Nirkurnashi buurrutaqa watapaakurqan kunkapita, chakipita, tsiqlapita, rikrapita y chiklaskunpitapis. Tsaynaw watarkurnashi lapan kalpanwan qarachaananpaq atuqkunaqa tsiqlanman watakaarirqan. Nirkurshi atuqkunaqa —¡Chutay shay! ¡Chutay shay! —nir qarachayta qalaykaarirqan.

Tsaynaw qarachaykaptinshi buurrutaqa ilaqpita sharkurkur —¡Haachin haachin haachin haachin! —nir atuqkunata qarachakurkur coorrila aywarqan.

Tsayshi atuqkunaqa: —¡Charikuy shay! ¡Charikuy shay! —nir qaparparqan.

Tsaynaw pasaypa atipakuykaqta qarachaptinshi wakin atuqkunapita waska luqtikarqan. Wakinkunapitashi waska rachikarqan. Wakin atuqkunanashi wanurqan qarachashqa apaykaptin. Tsaynawpashi buurrutaqa lapan waskakunata qarachashqa chayatsirqan dueeñun kaqman.

Tsaynaw chayatsiptinshi dueeñunqa riqirqan kikinpa waskankuna kashqanta. Tsayshi kushikushpan buurruta mas kachita qararqan.

Yachatsikuy: Mana kikikipa kaqtaqa imatapis ama apakuytsu.

Atuqta Fiestaman Apashqan

El zorro llevado a la fiesta

Huk kutishi atuqqa pasaypa yarqaypita pachanpis qawluluptin puriykarqan pishqukunata rikachakur. Tsaynaw puriykaptinshi huk condur ilaqpita hananpa paarir yurirkamuptin atuqqa pasaypa ukakarqan. Tsaynaw ukakaptinshi condurqa asipashpan atuqta kaynaw nirqan: — Cumpaa atuq, ¿imatataq pasaypa tsankapaykachaykar ashiykanki?

Tsaynaw niptinshi atuqqa kaynaw nirqan: — Yarqanarmi pishqukunata rikachakur pulliykaa, cumpaa. Hinatami almaapis maypa aywaqpaqshi manchakaykachimashkanki. ¿Imatataq chayjinanpa ukakaachimar qamqa kaypa pulliykanki?

Tsaynaw niptinshi condurqa kaynaw nirqan: — Fiestaman qayatsimaptinmi tsayman aywaykaa, cumpaa.

Tsaynaw niptinshi atuqqa nirqan: —¿Manatsuraq nuqatapis tsay fiestaman pushakarkamankiman, cumpaa?

Tsaynaw niptinshi condur nirqan: —Mana qayaykaatsishuptikiqa manami pushaamantsu. Tsaymanqa lapanpis juntakanqa qayatsishqan kaqkunalami. Tsay fiestapaqqa mikuytapis ali alitami kamarikuykan qayatsishqankunata qarananpaq.

Niptinshi atuqqa nirqan: —¿Chay fiestapaqqa maychawtaq kamarikurkaykan, tayta?

Tsayshi condurqa kaynaw nirqan: —Tsay fiestaga cieeluchawmi kanqa. Tsaymanqa aywayta munarpis manami kamaapakunkipaqtsu.

Niptinshi atuqqa kaynaw nirqan: —¡Callaaaju! Kananqa ¿imatataq ruraykuupis chayman aywanaapaq? ¿Manachuraq alqu wiruqlapaqpis pushakarkamankiman, cumpaa?

Tsaynaw niptinshi condurqa nirqan: —Tsay fiestaman pushanaapaqqa ¿imalatapis tukayta yachankiku, cumpaa? Imalatapis tukayta yachaptikiqa tsay fiestachaw tukanaykipaq kushishqami chaskishunkipaq.

Tsayshi atuqqa nirqan: —Aw, nuqaqa pinkullu tukayta yachaami, cumpaa. Pinkulluta tukarqa piimaytapis waqarachiiraqmi.

Tsaynaw wilapinshi condurqa aparikurkur
atuqta cieeluman paariypa chayatsirqan.
Tsayman chayaykunanpaqqa tukuy casta
uywakuna y pishqukunashi kaykarqan.
Tsaykunata rikaykurshi atuqqa pasaypa
kushikurqan. Conduknashi chayaykatsir fiesta
ruraqta wilarqan pinkullu tukayta atuq shumaq
yachashqanta. Tsayshi fiesta ruraqqa
kushikushpan atuqta hukla qarapakurqan.
Mikurkuptinnashi atuqqa kalpan yurirqanna.

Tsay tardishi cieeluchaw fiesta qalaykurqan.
Tsaychawshi atuqqa pinkulluta tukapakurqan.
Tsaynaw tukapakurshi atuqqa waran waran
aytsalata mikurqan ahayashqanyaq.

Tsayshi fiesta ushayqa aywalaana karqan. Lapan
uywakunapis y pishqukunapis aywakuptinnashi
atuqtapis condur kutitsimunapanpaq waqtanman
witsaatsirqan. Tsayshi paarir kutiykaatsimuptin
atuqqa puklapar condurtaqa tupshinmanpis
nawinmanpis deedunta hatirqan. Tsayshi
condurqa rabyanashpan kaynaw nirqan: —¡Ama
tsaynaw puklapaamaytsu!

Tsaynaw niykaptinpis atuqqa mana
caasukushpanshi chikchapayta qalaykurqan.
Tsaynaw chikchapapinshi condurqa rabyashqana
nirqan: —¡Tsaynawla puklapaamaptikiqa
saqtariykushaykipaqmi!

Tsaynaw niykaptinpis tsaynawla puklapar
tawanta kapchuparkuptinshi condurqa
rabyakushpan hitariykamurqan.
Hitariykamuptinshi atuqqa: —¡Shalvaykalaamay
tiyuyyy! ¡Shalvaykalaamay, tiyuyyy! —nir
fuertipa qayakamurqan.

Tsaynaw qayakamuqta wiyarshi runakuna
wayinpita yarqapaakurqan rikananpaq. Tsayshi
rikapaakurqan atuq waskaypa waskar hana
patsapita tuniykaamuqta. Tsaynaw
tuniykaamuqta rikarshi nipaakurqan: “Taqaqa
uysha suwa y walpa suwa atuqmi tuniykaamun”.

Tsaynaw nirshi salvananpa trukanqa
estaacacunata hawipaykurqan. Tsay hawishqan
hananmanshi atuqqa pachanpa hatikaqpaq
tunimur wanurqan.

Yachatsikuy: Yanapamaqnintsitaqa ama
puklapaashuntsu. Taritsimaanantsi raykulaqa
ama runa mayintsita alitupaashuntsu.

Yachatsikuy Buurruta Arutsishqan

Como hace trabajar al burro que da consejo

Unayshi huk runa buurruyuq y ishkay tooruyuq
karqan. Tsayshi hara muruy witsanqa
minkayninta nirqan killa ali kashqanyaq harata
murunanpaq. Minkayninta tsaynaw nishqantashi
buurruqa mayarqan.

Tsayta mayaykurshi buurruqa toorukuna
kaykashqan corralman aywaykur wilarqan
kaynaw nir: —Warashi dueeñuntsi killa ali
kashqanyaq harata murutsinqa. Tsaynaw
kaptinqa qamkunatami pasaypa utikashqaykiyaq
arutsishunkipaq. Tsaynaw mana
arutsishunaykipaq yaatsinaata munapaakunkiku?

Tsaynaw niptinshi toorukunaqa —
Yaatsirkalaamay ari, tayta —nirqan.

Tsaynaw niptinshi buurruqa nirqan: —Wara
hunaq mana arutsishunaykipaq kaynaw
rurapaakunki. Tsaka tsakala minkaynin mitsiq
qatishunaykipaq yaykamuptin qamkunaqa
waqraqman tikrashqa shuyarpaykanki. Tsaynaw
karkaykashqaykita rikaykushushpaykiqa pasaypa
mantsakashqami minkayqa kutikunqa. Manami
valuranqanatsu qamkunata arutsishunaykipaqpis.
Dueeñuntsipis mananami qamkunaman shamuyta
valuranqapaqnatsu.

Tsaynaw yaatsiptinshi toorukunaqa: —
Graciaslaa tsaynaw yarpayta
qupaakamashqaykipita —nir kushikaarirqan.

Tsay nishqannawlashi warantin tutaqa tsaka
tsakala minkayqa toorukunata mitsiq qatinanpaq
aywarqan. Tsayshi punkuta kicharir corralman
yaykushpan toorukuna pasaypa waqraqman
tikrashqa kaykaqta tarirqan. Tsayshi pampatapis
aspir y tapiatapis ashtir minkayta qatikacharqan.
Tsawraqa minkay imaykanawpapis qishpiykur
pasaypa mantsakashqa haakaypa haakar
dueeñunman chayaykur wilarqan toorukuna
pasaypa waqraqyashqa kaykashqanta.

Tsayshi minkayqa kaynaw nirqan: —Toorukuna
waqraqyashqa kaptin kananqa ¿imawanraq
harata muruykushun?

Tsaynaw niptinshi dueeñunqa kaynaw nirqan: —
¿Pitaq toorukuna kashqanchaw kaykan?

Tsaynaw niptinshi minkayqa nirqan: —
Buurrulami kaykan, tayta. Manami pipis masqa
kantsu.

Tsaynaw niptinshi dueeñunqa nirqan: —
Tooruntsikunaqa imaypis manshumi kashqa.
Tsaynaw rikakunanpaqqa buurrumi shimita
hatipashqa kanqa. Kananqa toorupa trukan tsay
buurrutana armaadata wataparkur astaraykar
arutsishun.

Tsaynaw niptinshi minkayqa dueeñun
nishqannawla buurrutaqa armaadata wataparkur
astaraykar quyayta arutsirqan. Tsaynaw
arutsiptinshi buurruga: “kaynaw
arutsimaanpaq ¿imapaqraq toorukunata
shimita hatiparqaa?” nir pasaypa rabyashqa
aryukar quyarkurqan. Tsaynaw quyayta
arurkatsir tardi kachariptinshi buuru pasaypa
utikashqa kar ni mikanarqanpistsu. Toorukunashi
itsanqa kushishqa corralchaw punuykar
quyarqan.

Tsaypitanashi buuru yarpachakurqan kaynaw
nir: “Atskaraq hara muruypaq kaykaptinqa
capazmi warapis yapay arutsimanqa”. Tsaynaw
aryuta mantsakurshi buurruga toorukunaman
yapay kutirqan. Chayaykuptinshi toorukunaqa
buurruta kushishqa parlamarqan: —¿Imanawlataq
quyashqanki, tayta?

Tsaynaw niptinshi buurruga nirqan: —Nuqaqa
alimi quyashqaa.

Nirkurshi toorukunata kaynaw nirqan: —
Musyankiraqtsu dueeñuntsi qamkunapaq imata
wilanakushqantapis. Minkayninta maynami
dueeñuntsiqa nishqa tsaynawla waqraq kaptikiqa
wara qamkunata pishtarkur charkita
rurashunaykipaq. Tsay yarpashqannaw mana
pishtashunaykipaq ¿yaatsinaata
munapaakunkiku?

Tsaynaw niptinshi toorukunaqa pasaypa
mantsakashqa kaynaw nirqan: —Dueeñuntsi
mana pishtamaanpaq imata
rurapaakunaapaqpis yaatsiykalaamay ari, tayta.

Tsaynaw niptinshi buurruga nirqan: —Wara tuta
minkay shamuptin qamkunaqa pasaypa
manshuna karkaykanki. Tsaynaw manshuna
kaptikiqa mananami pishtashunkipaqnatsu.

Buuru yaatsishqannawlashi toorukunaqa
warantín tuta minkay chayaptin pasaypa
manshuna karkaykarqan. Tsayshi minkayninqa
kushishqa tuta tutala mitsirkur tsay
toorukunawan harata mururqan. Tsaynawpashi
buurruga yapay arunanpita salvakurqan.

Yachatsikuy: Yachaq kashqaykita yarpashpayki
pitapis ama shimita hatipankitsu.

Conejuwan Atuq

El zorro con el conejo

Unayshi huk atuq uyshata suwakurir
saksashqanyaq mikurqan. Nirkurnashi yuura
sikinman aywaykur punukaakurqan. Tsaychaw
punukashqa kaykaptinshi conejuqa zanaoriawan
umachaw saqmaykurqan. Tsaynaw
saqmaykuptinshi atuqqa mantsakashqa
rikcharkamurqan. Rikcharkamur maytsaypapis
rikachakurqan “¿Pitaq saqmaykamashqa,
callaaju?” nir. Tsaynaw
rikchakuykashqanchawshi coneju qishpiykaqta
rikarqan. Tsayshi coneju qipanta aywarqan:
“Kananmi ichanqa taripashqaachaw mikushaq,
callaaju” nishpan.

Tsaynaw qishpiykashqanchawshi conejuqa
esquiinata tumarir hatunkaray rumita
tuknaqtukurqan. Tsayman atuq rabyashqa
chayaptinshi conejuqa kaynaw nirqan: —
¿Wawqi, wawqi! Apriposumi qamta
rikchatsishqaa kay rumita
tuknaashimaanaykipaq. Apuraadu hukla
tuknaashimay mana ishkinanpaq. Kay rumi
ishkiptinqa juiciu finalmi kanqa. Kay rumi
tsaparaykashqan uchkupa nina yarqamurmi kay
patsata rupaykar ushanqapaq. Tsaynaw kaptinqa
lapantsimi rupaykar ushakaashunpaq.

Tsaynaw niptinshi atuqqa: —¿Rasunpaku
tsaynaw kanqa? —nirqan.

Tsayshi conejuqa: —¿Rasunpami tsaynaw
kanqa ari, wawqi! Hukla tuknaraashimay kay
rumi mana ishkimunanpaq. Mana
tuknaashimaptikiqa vincimanqami.

Niptinshi atuqqa criyishpan tsay hatunkaray
rumita tuknaraashirqan. May hoora
tuknaraykashqanchawshi conejuqa atuqta
kaynaw nirqan: —Wawqi, mejor aywaa
aparamushaq piicuta y barreetata. Nirkurnami
rumikunata uqtirkur kay hatun rumita shumaq
cuñashunpaq.

Tsaynaw niptinshi atuqqa: —Hukla ayway, ari
—nirqan. —¿Ichanqa apurayla kutimunki!
¿Cuidaadu taakamunkiman!

—Mana taakamuylapami apurayla kutiramushaq
—nishpan aywarqan.

Tsaynaw nir aywaykarpis conejuqa mananashi kutirqannatsu. Tsayshi atuqqa tuknaraykashqanchaw pasaypa utikashqana kar ichiklata makinta hapshirkatsirqan “maa, ¿rasunpaku tunimunqa?” nishpan. Tsaynaw hapshirkatsiptinpis rumiqa kanqalanchawshi mana kuyukuypa ichiraykarqan. Tsayshi tuknaraykashqanpita kachariykurqan. Tsaynaw kachariykuptinpis manashi rumiqa kuyukurqantsu.

Tsawraqa rumi mana kuyukuptinshi atuqqa kaynaw nirqan: “¿Engañaykamashqa imashqachi callaaju! ¿Kaynaw engañamashqanpita kananqa manami gustunwanqa kachaykushaqchu callaaju! Maychawpis tarishqaayaqmi qatipaashaq. Tsaychawmi tuluntapis aqulluypa shakarraq mikushaq callaaju.”

Tsaynaw nirshi pasaypa rabyashqa conejuqa ashir aywarqan. Tsayshi huk patakman hiqarkunanpaqqa conejuqa karutana warakayla coorriykarqan. Tsaynaw qishpiykaqta rikarshi atuqqa kaynaw nirqan: “Lulaparkamarpis tsaynaw qishpinkiraq ¿aw? Kananmi ichanqa maychawpis tarishqaachaw tuluykitapis shakarraq mikushayki”. Tsaynaw nirshi ilqanay ilqanarraq atuqqa aywarqan.

Tsaynaw qatipaykaqta rikarshi conejuqa pasaypa wanukarraq pampata uchkuypa qalaykurqan. Tsayshi atuq chayaykuptin kaynaw nirqan: —¿Imapaqtaq rumita kachariykur shamushqanki, wawqi? Kanan juiciu finalnami qalaykushqa. Maytsaytapis kananqa nina rupaykar ushanqami. Tsaynaw karqa nuqantsitapis kanan ruparmi ushamaashunpaq. Kay pampata hukla uchkuushimay tsayman pakakunantsipaq.

Tsaynaw niptinshi atuqqa: —¿Rasunpaku tsaynaw kaykan? —nirqan.

Tsayshi conejuqa: —Aw, rasunpami wawqi, hukla uchkuushimay. Nina yarqamushqana inteeru mundupa rupamaanantsipaq —nirqan.

Tsaynaw niptinshi atuqqa hukla uchkuushiyta qalaykurqan. Rurita uchkurinashi coneju kaynaw nirqan: —Kananqa nuqata puntata pampaykamay.

Tsaynaw niptinshi atuqqa: —¿Mejor nuqata puntata pampamay! —nirqan.

—¿Nuqataraq puntataqa! —nirqan conejuqa.

—¿Nuqa puntata yaykushaq! —nirqan atuqqa.

Niptinqa: —Bueenu, qam yaykuy, ari —nirqan coneju.

Tsaynaw nir uchkuman atuq yaykuptinshi conejuqa atuqta pampaykurqan. Tsaychaw pampaykuptinshi atuqqa haamaytsaypa wanurqan.

Yachatsikuy: Lutalaqa pitapis ama criyishuntsu. Tsaypa trukanqa shumaq tantiyakushun rasunpa nimashqantsita o lulapaamashqantsitapis.

Condurwan Atuq

El zorro con el condor

Unayshi kuyaylapaq manta buurru hirkachaw kuchparqan wanuqpaq. Mantala wira kaptinshi aytsanpis munapaypaq karqan. Tsaymanshi condur chayaykur kushishqa mikuyta qalaykurqan. Maylantanashi atuqpis tsayman chayarqan mikuyta munashpan. Tsayshi condurqa mana kachaparqantsu atuq mikunanta. Tsayshi atuqqa munapar laqwaykachar tumaykachaykashqanchawqa condurta achaaquita ashipar kaynaw nirqan: —¿Mana vaaliq qara kunka, wiksu tupshi, qanchaana, wishtu shillu! Kikikipa kaptinnawpis ¿imanirtaq kay aychata michaakuykanki?

Tsaynaw niptinshi condurpis nirqan: —Ama achaaquita ashipaamaytsu liki shimi, waska chupa, chakcha rinri, uysha suwa, asyaq atuq. Kay aytsataqa kikiimi puntata tarikushqaa. Tsaymi kay aytsaqa nuqalapaq kanqa.

Tsaynaw achaaquita ashipaanakuykaalarnashi pasaypa rabyatsinaturqan. Tsaynaw rabyatsinaturshi atuq kaynaw nirqan: —Allaapa runa tukuptikiqa taqay hanka puntaman yalinakushun tsaychaw waraamunantsipaq. Tsaychaw mayqantsipis kawaykar waraq kaqqa wanuq kaqta mikutsun. Tsaychawmi musyanakushun mayqantsipis ali choolu kashqantsita.

Tsaynaw niptinshi condurqa nirqan: —Mana vaaliq atuq, ali choolunawpis almitinkiraq ¿aw? Munaptikiqa huklapis aywashun ari.

Tsaynaw nirshi aytsantapis kachariykur condurqa atuqwan yalinakuyta qalaykurqan. Tsay witsan pasaypa tamyaa killashi karqan. Tsayshi atuqqa chupanpis waskakaypa waskakaptin chinchin rurinkunapa, uqsha rurinkunapa coorriptin shulyapis pasaypa ushmarqan.

Condurnashi atuq hananpa tumarkur tumarkur paarir mana utikaypa hanka puntaman chayarqan. Atuqshi itsanqa raqrakunapa yaykur yarqur yaykur yarqur nakaytaraq hanka puntaman chayarqan pasaypa utikaywan qallunpis aqtukashqa. Pasaypa qallun aqtukashqa kaykarpis ali choolu tukurraqshi condurtaqa achaaquita ashparqan.

Tsaynaw niykaptilannashi patsa tsakayta qalaykurqan. Tsayshi condurqa pulan qaqaman kamakarqan pununanpaq. Atuqnashi condur kamakashqan qaqa chakilanman kamakarqan pununanpaq. Tsayshi atuqqa lushpipaakurraq yarpachakurqan kaynaw nir: “Kayhina qasaywan condur wanuptin waraqa mishkilami pacha junta mikurkushaq kay condurtaqa ¡callaaju!”. Tsayshi pulan paqasmanawna condur kawaykashqanta mana kawaykashqantapis musyananpaq kaynaw nirqan: —¿Imanoollataq kaykanki qara putu condur?

Tsaynaw niptinshi condurqa kaynaw nirqan: —Nuqaqa alilami kaykaa.

Tsaypita maylantanashi condur wanuykashqantana yarpay atuqqa yapay kaynaw nirqan: —¿Kawaykankiraqku qanchaana condur?

Tsaynaw niptinshi condurqa: —Aw, alimi kaykaa. Qamqa ¿aliku kaykanki? —nirqan.

Tsaypita pulan paqasnashi atuqqa pasaypa qasaatsikur yarparqan condurqa wanushqana tunirpamunanpaq kashqanta. Tsayshi huklana mikuyta munashpan wanushqanta o mana wanushqantapis musyananpaq porsiaacaasu kaynaw nirqan: —¡Allallow tiyuy condur!

Tsaynaw niptinshi condurqa: —Nuqa mana alalaw —nirqan.

Tsayshi atuqqa shunqulanchaw “¿Manachu wanunraq callaaju?” nirqan. Tsaypita atuqqa pasaypa qasaywan siksikyar kirunpis takanakuptinshi kaynaw yarpachakurqan: “Kanan condurta mikurkur waraqa wira buurrutanachari mishkilla mikurkushaq”. Tsaynaw yarpachakurshi yapay qayakurqan kaynaw nir: —Qara kunka condur ¿kawaykankiraqku?

Tsaynaw niptinshi condurqa kaynaw nirqan: —Nuqaqa alimi, alimi kaykaa.

Tsaypita atuqqa walpa waqananpaqna kaykaptin pasaypa qasaywan siksikyar pacha nanaywana quchpaykarqan. Tsaynaw quchpaykarpis condurta tapurqan: —¿Imanoollataq kaykanki? —nir.

Tsaynaw tapuptin condurqa lulapashpan kaynaw nirqan: —Nuqaqa qasaywan pasaypa wanuykaanami.

Tsaypitanashi walpa waqay pichuykaptinna condur tapurqan atuqta kaynaw nir: —¿Imanawlataq kaykanki liki shimi atuq?

Tsaynaw tapuptin atuqqa pasaypa wanunaykarna kaynaw nirqan: “Nuqaqa mana allallowmi.”

Tsaypita mas raatulantanashi condurqa yapay kaynaw nirqan: —¿Imanawlami kaykanki liki shimi atuq?

Tsaynaw niptin wanushqana karshi atuqqa imatapis mana rimakurqannatsu. Tsayshi patsa wararkuptin condur rikaykunanpaqqa atuqqa chukrushqa hitaraykarqan. Tsayshi condurqa atuqqa pichulunta mikurkular aywakurqan buuda mikuq.

Yachatsikuy: Imatapis lutalaqa ama ruraytsu. Tsaypa trukanqa imatapis ruranaykipaq shumaq yarpachakuy.

Leonwan Chuklus Pelyashqan

La pelea entre el león y el saltamonte

Huk kutishi leonqa luychuta rikachakur puriykarqan. Tsayshi laaja rumikuna hananpa puriykaptin huk laaja ruminqa shulalarqan. Tsayshi pasariptin qipanpita mantsakaatsishpan chuklus kaynaw nirqan: —¡Pitaq wayiita harushqa, caraaju!

Tsaynaw niptinshi mantsakashqa tikraykur rikachakur pitapis mana rikarqantsu. Tsayshi rikachakushqanchaw pitapis mana rikar aywakuykarqanna. Tsaynaw aywakuptinshi chuklusqa yapay nirqan: —Mana vaaliq estaaca kiru, nawisapa, machay sinqa, ¿wayiita huchurkatsir mana altsaylapaku aywakuykanki?

Tsaynaw qayapaptin mayhina rikachakurpis manashi pitapis rikarqantsu. Tsayshi leonqa “hirkaku imami parlapaaman” nir mantsakashqa yapay aywakuykarqan.

Tsaynaw aywaykaptinshi chuklusqa yapay nirqan: —Tsayhina hatun kaykarpis mantsakamashpayki qishpinkiraq ¿aw? ¡Manaraq imapis kashqanyaq wayiita hukla altsay!

Tsaynaw qayapaptin rikachakushqanchawshi rikarqan takshala chuklus saltakaycharraq tsaynaw qayapaykaqta.

Tsayshi leonqa pasaypa rabyashqa chuklus kaqman kaynaw nir kutirqan: —¡Kananmi itsanqa musyamanki ichiksanayla salta nawi kashpi chanka chuklus!

Tsaynaw rabyashqa kutiqta rikarshi chuklusqa rumi sikinman yaykukuykurqan. Tsayman pakakuqta rikarshi leonqa: —Tsayman pakakur qamqa qishpiy imatachari yarpaykanki —nir yaykushqan uchkuta pasaypa utikashqanyaq aspirqan. Mana tarirkurmi leonqa: —Imapaqpis mana vaaliq pakakunkiraqmi tsaypis ¿aw? —nir aywakuykarqan.

Tsaynaw aywakuykaptinshi yarqarkamur yapay chuklusqa kaynaw nir leonta achaaquita ashparqan: —¡Rikaylan waska chupa! ¡Tsayrimaytapis mana kamaapakunkitsu! Nirkur mantsakamashpayki qishpinkiraq ¿aw?

Tsaynaw achaaquita ashpaptinshi leonqa huk saltayla chuklus kashqanman saltaykurqan tsarinanpaq. Saltaykaptinshi chuklusqa uchkunman yaykukuykurqan. Tsayshi leonqa rumitapis kapchurraq pampatapis aspirqan shillunpis pasaypa pakir ushashqanyaq. Tsaynaw ahayashqanyaq aspirpis mana tarirkurshi leonqa yapay aywakuykarqanna. Tsaynaw aywakuykaptinshi chuklusqa yapay yarqaramur tsaynawla achaaquita ashparqan. Tsayshi chuklus kaynaw nirqan: —Pueediq kashqaykita yarpaptikiqa pelyanantsipaq diyata hitapaanakushun. Qam shuntamunki hatusaq mayikikunata y nuqana shuntamushaq akapa mayiikunata.

Tsaynaw niptinshi leonqa nirqan: —Pueediqnawpis tsayta almitinkiraq ¿aw? ¡Wanuyta mana mantsakuptikiqa pelyanantsipaq diyata hitapaanakushun ari!

Tsaynaw nirshi huk hunaq tsay pampachaw pelyapaakunanpaq diyata hitapaanakurqan. Tsaynaw hitapaanakurkurshi leonqa kaynaw yarpachakurqan: —Kaykunata chipyaq ushatsinaapaq condurkunata, wiskulkunata, alqaykunata y ankakunatapis minkakamushaq. Nirkurqa oosukunatapis, atuqkunatapis, tigrikunatapis minkakamushaq wanutsir ushatsinaapaq.

Tsaynaw nirshi tsay yarpashqankunaman aywarqan minkakunanpaq. Tsayshi minkakuptinqa lapanpis kushishqa awnipaakurqan tsay hunaq chuklusta ushakaatsiq aywananpaq.

Chuklusnashi yarpachakurqan lapan casta avispakunata, sunchakunata, urungyukunata, kapchukkunata, izulakunata, tiksakunata, chuspikunata y qayashkunatapis minkakuykur paykunata ushakaatsinanpaq. Tsaynaw yarpachakurkurshi paykuna kaqman aywarqan minkakunanpaq. Tsaynaw minkakuptinshi paykunaqa kushishqa awnirqan tsay hunaq pelyaq aywananpaq.

Tsayshi hitapaanakushqan hunaq chayamuptin punta punta pelyananpaq churanakaarirqan. Tsayshi leonqa corneetanta tukaraykar pasaypa ali choolu tukushpan shamurqan. Atuqkunashashi leonpa qipanta tamburninta “tin tin tin tin” nir tukaraykar ali choolu tukushpan shamurqan. Paykunapa qipantanashi lapan minkakushqan kaqkunaqa ali choolu tukushpan lapanpis shapaakamurqan.

Tsaynawlashi chukluspis corneetanta tukaraykar “tatataaraata tatataaraata tatataaraata” nir yarqapaakamurqan. Tsayshi tinkur pelyarna chukluskunaqa “¡quy shay, quy shay!” nir qaparparqan. Tsaynaw niptinshi avispakuna y wakin kaq minkayninkunapis leonkunata, tigrikunata, atuqkunata y lapan yanapaqninkunatapis nawinchaw picar ushaykurqan. Tsayshi nawin qipishtakashqa tunapapis kuchpaypa pinqaytukushpan qishpir aywakaarirqan. Atuqkunapis “¡Willalqaachaq tiyuy!” nishpan tamburninta qarachakurkur qishpir aywakurqan. Condurpis, ankapis, wiskulpis tsaynawlashi pasaypa tapshipaakur pinqakushpan qishpir aywakaarirqan. Tsaynawpashi chuklus yanapaqninkunawan leonta vincirqan.

Paykunata tsaynaw vinciyrurshi chuklusqa pasaypa kushikushpan yanapaqninkunata qarananpaq fiestata rurarkan. Tsay fiestachawshi wilanakur wakin kaqkunatapis avispakuna nirqan: “Mayqaykitapis achaaquita ashpaashuptikiqa nuqa kaychawmi kaykaa qamkunata salvanaapaq.” Tsaynawlashi tiksapis, urunguypis y wakin kaqkunapis yanapanakunanpaq nirqan. Nirkurnashi fiesta ushay lapanna wayinkunapa kushishqa aywakaarirkan.

Yachatsikuy: Ama yarpapaakunkitsu hatun kashqalaykiwan takshakunata vincinaykipaq kashqanta.

Gaalluwan Atuq

El zorro con el gallo

Kay wilapa manami Perupitatsu kaykan, sinooqa Europapitami kaykan. Tsaymi kay wilapaqa Quechua wilapanawtsu mana kaykan. Quechua wilapachawqa atuq manami imaypis gaanantsu. Kay wilapachawmi itsanqa perdinanpa trukan atuq gaan. Imanaw kaptinpi kay wilapa alimi kaykan yachakunantsipaq.

Huk runapashi kuyaylapaq hatunkaray wira shaqsha gaallun karqan. Tsay gaallunshi wayi waqtalanchaw imaypis cantar ichiraq. Tsaychaw cantayta ahayarkurshi huk hunaq yarpachakurqan kaynaw nir: —Kaylachaw waran waran cantayta ahayaakushqaanami.

Tsaynaw yarpachakurkurshi wayinpita mas wak laaduman aywashqanchaw tarirkan huk hatun yuurata. Tsayshi nirqan: —Kananqa kay yuuraman witsaashaq tsaychaw waraawa cantanaapaq.

Tsayshi tsay yuuraman witsarkur waraawa cantaykarqan. Tsaychaw cantaykaptinshi huk atuq yuura sikipa yurirkamurqan. Tsayshi atuqqa gaalluta rikaykur kaynaw nirqan: — ¡Wanush diyash, tayta gaallu! Qamqa lapan gaallupitapis mas kuyayllapaqmi cantanki. ¡Tsaynaw cantaptiki wakin gaallukunapis imaraq chikipaashunki! Tsay yuurachaw cantarpis kuyayllapaqmi cantanki. Yuurapita pampaman urarkamur cantarqa mas kuyayllapaqmi cantankiman.

Tsaynaw alabaptinshi upa aywashqa gaalluqa kushishqa “rasunpachari kuyaylapaq cantaykaa” nir pampaman paarimurqan. Pampachawpis sapsapyarkur waraawashi atuqpa nawpachaw cantarqan. Tsaynaw cantaptinshi atuqqa kaynaw nirqan: —Qamqa lapan gaallupitapis mas kuyayllapaqmi cantanki. Kananqa maa, hukaq nawikita qipishtakurkur cantarkuy.

Atuq tsaynaw niptinshi hukaq nawinta qipishtakur gaallu cantarqan. Tsaynaw cantaptinshi atuqqa kushikushpan chupanpis waskaypa waskar qatswarqan.

Nirkurshi gaalluta kaynaw nirqan: — Kuyayllapaq cantaptikimi pasaypa kushikur qatswashqa. Kananqa mas qatswarkunaapaq ishkan nawikita qipishtakurkur yapay cantarkuy, papaa.

Tsaynaw niptinshi ishkan nawinta qipishtakurkur gaalluqa aalanta sapsapyarkur kushishqa cantarqan. Tsaynaw cantaykaqtashi atuqqa kunkapita amukurkurqan. Nirkurnashi gaalluta sapsapyaykaqta apakurqan.

Yachatsikuy: Pipis alabashushpayki imatapis ruratsiya munashuptikiqa ama lutalaqa ruraytsu.

Atuq Juez Kashqan

El zorro actua como juez

Kay wilapa Europapitami kaykan.

Huk kutichawshi pumapa chankanta hatunkaray wanka rumi nitikurpurqan. Tsayshi chankanta tsutayta mana kamaapakushpan pumaqa waqar tsaychaw kaykarqan. Waqaykaptinshi wak laadunpita huk cawallu “wihih” nimurqan. Tsay cawalluta qayaykurshi ruwakurqan kaynaw nir: —¡Chankaata hurqunaapaq nitiraykaamaq rumita tanqariykulay, tayta!

Niptinshi cawalluqa nirqan: —Tanqaytaqa tanqariykuumanmi. Itsanqa mantsakuu wankata tanqariykuptii sharkarkamur mikamaanaykipaq kashqantami.

Tsaynaw niptinshi pumaqa kaynaw nirqan: — ¡Tsaynaw hurqaykaamaptikiqa manami Mal agradeciiduqa kashaqtsu! Ama rikaraamaytsu ari, tayta. Apuraadu hurqapaykalaamay. Chankaa pasaypanachaq pakinaykan.

Tsaynaw niptinshi cawalluqa nirqan: —Tsaynaw niptikiqa maa, chankaykita hurquushishayki. Nirkurtaq itsanqa yanaparkuptii cuidaadu mikamankiman.

Tsayshi kuyapashpan cawalluqa pumapa chankanta nitiraykaq wankata tanqariykurqan. Tsaynawpashi wanka nitiraykashqanpita pumata hurqurqan.

Tsaynaw hurqurkuptinshi pumaqa cawalluta nirqan ishkan yanaqaanakur maypapis purinanpaq. Tsaynaw ishkan yanaqaanakur puriykashqanchawshi pumaqa cawalluta yaliparkur harkaamurqan. Nirkurshi nirqan: —Kuyapaakuq cawallitu, chankaykikunata itsanqa mikukurkuuman. Mananami yarqayta awantaanatsu. Yarqaypita mana wanunaapaq hina mikukurkushayki.

Tsaynaw niptinshi cawalluqa nirqan: —Mana mikamaanaykipaq nirkamarku kananqa ¿mikamayta munaykanki? Ruwakamaptiki kuyaparmi chankaykita nitiraykaq wankata tanqarirqa. ¿Tsaynaw yanapashqaapitaku kananqa mikamayta munaykanki? Tsaynaw kaptinqa mejor huk juezta ashishun.

Tsaynaw rimanakuykaptinshi ilaqpita atuq yurirkamurqan. Payta rikaykurshi cawalluqa kaynaw nirqan: —¿Tayta atuq! ¿Qam kamaapakunkimantsuraq nuqakunapa jueznii kayta?

Tsaynaw niptinshi atuqqa kaynaw nirqan: —Imapis kaynaw rimanakuy fuerti kaptinqa ali juez karraqmi arreglantsi.

Tsawraqa atuqpa nawpanchawshi ishkan pelya pelya rimanakurqan. Tsayshi ima ruraytapis mana kamaapakur atuq kaynaw nirqan: —Tsaynaw kapaakuptikiqa mejor aywashun wanka rumi nitiraashushqayki kaqman. Tsaychawnami imanaw kashqantapis rikaykur shumaq arreglashayki.

Nirkurna atuqqa paykunawan aywapaakurqan pumata wanka rumi nitirashqan kaqman. Tsayman chayaykurshi nirqan: —Maa ¿imanawtaq kashqa? Imanawpis nitiraashushqaykitanawla rurapaakuy rikanaapaq.

Niptinshi pumaqa chankanta tsulatarqan tsay wankapa sikanman. Tsulataykuptinnashi cawalluqa “kaynaw kaykaqtami tarirqaa” nir tsay wankawan nitykatsirqan.

Tsaynaw nitykatsiptinshi atuqqa pumata kaynaw nirqan: —¿Tuqshun tsakishqa puma! Kikikimi hutsayuq kaykanki kaychaw tsakiypa wanunaykipaq. Qamqa cawalluta mana mikunaykipaq nirkur ¿imanirtaq mikuyta munashqanki? Tsaynaw kashqaykipitami kananqa kaychaw pipis mana hurqushuptiki wanunkipaq.

Tsaynaw nirshi rumiwan nitiraykaqta pumata kachariykur cawalluwan atuqqa aywakurqan. Cawalluwan atuq aywakuptinshi pumaqa pasaypa rabyashqa queedarqan: “kananmi itsanqa maychawpis tarishqaachaw ishkanikita mikushaykipaq” nir. Tsaynaw rabyarpis wankapita yarquyta mana kamaapakurshi tsaychaw qaparaykaalar semaanata wanurqan.

Yachatsikuy: Pipis yanapashuptikiqa contran imatapis ruranaykipaq ama yarpaytsu.